
Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 10 (2003)

Διακυβέρνηση

Μη κυβερνητικοί μέτοχοι στην πρόληψη και τον έλεγχο του εγκλήματος: ρητορεία και εφαρμογή του κοινοτισμού

Έφη Λαμπροπούλου

doi: [10.12681/sas.703](https://doi.org/10.12681/sas.703)

Copyright © 2015, Έφη Λαμπροπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λαμπροπούλου Έ. (2015). Μη κυβερνητικοί μέτοχοι στην πρόληψη και τον έλεγχο του εγκλήματος: ρητορεία και εφαρμογή του κοινοτισμού. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 10, 155–176. <https://doi.org/10.12681/sas.703>

Μη κυβερνητικοί μέτοχοι στην πρόληψη και τον έλεγχο του εγκλήματος: Ρητορεία και εφαρμογή του κοινοτισμού

Έφη Λαμπροπούλου*

Το άρθρο αναφέρεται στην κοινοτική πρόληψη του εγκλήματος ως εφαρμογή της ιδέας του κοινοτισμού, η οποία βρίσκεται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τα τελευταία χρόνια. Επιδιώκει να εντοπίσει τον ρόλο της κοινοτικής πρόληψης στις σύγχρονες κοινωνίες, τους παράγοντες που συνέβαλαν στην προώθησή της από τους πολιτικούς και να προσδιορίσει τις προοπτικές της. Η μελέτη παρουσιάζει επίσης συνοπτικά την πορεία και λειτουργία του κοινοτισμού στην Ελλάδα.

Κοινότητα και κοινοτική πρόληψη του εγκλήματος

Τις δύο τελευταίες δεκαετίες, η *κοινότητα* και η *κοινοτική εγγύτητα* είναι οι μαγικές λέξεις στην Ευρώπη όχι μόνο για την ενίσχυση της κοινωνικής αλληλεγγύης και συνοχής, αλλά και για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας (von Trotha 1987). Στις συζητήσεις για τον κοινωνικό έλεγχο, την ικανότητα για αυτοοργάνωση και αυτοοργάνωση της κοινωνίας,¹ ο ρόλος της κοινότητας είναι κεντρικός (Cohen 1985: 116). Εκπρόσωποι όλου του πολιτικού φάσματος και επιστήμονες κάθε ιδεολογίας συμφωνούν για τη σημασία της, ανάγοντάς την στον 'ιδεώδη χώρο' όπου μπορεί να καταπολεμηθεί η εγκληματικότητα.

* Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εγκληματολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Πολλοί εκλαμβάνουν την κοινοτική συμμετοχή ως νέα μορφή δράσης για την αποτροπή της εγκληματικότητας στον τόπο στον οποίο δημιουργείται, μαζί με τους ανθρώπους οι οποίοι πλήττονται από αυτήν. Η κοινοτική πρόληψη θεωρείται ότι μπορεί να ενισχύσει τους δεσμούς στη σύγχρονη κοινωνία και έτσι να μειώσει τη διάπραξη αδικημάτων και ταυτόχρονα τον φόβο του εγκλήματος. Παράλληλα, ότι μπορεί να αποτρέψει την εξασθένηση της εμπιστοσύνης των πολιτών στον τρόπο λειτουργίας της πολιτικής, της αστυνομίας και της δικαιοσύνης.

Μεταξύ των παραγόντων που συνέβαλαν στη διάδοση της κοινοτικής πρόληψης ήταν οι αστυνομικές στατιστικές. Αυτές έδειξαν ότι οι παράνομες πράξεις διαπράττονται στο μεγαλύτερο μέρος τους στα αστικά κέντρα (ΣτΔ 1996, BJS 1999),² 95% των κατοίκων πέφτουν θύματα κλοπής ή ληστείας στον τόπο διαμονής τους και 2/3 των δραστών τελούν τα αδικήματα στην περιοχή που διαμένουν (Kaiser 1996: 369-73, BJS 1999: Πίν. 50-53). Οι παραπάνω διαπιστώσεις ενίσχυσαν την άποψη για τη σημασία του άτυπου ελέγχου ο οποίος μπορεί να ασκηθεί από τον κοινωνικό περίγυρο.

Προγράμματα κοινοτικής πρόληψης (Community Crime Prevention, Community Policing) εφαρμόστηκαν αρχικά στις ΗΠΑ (Wright & Dixon 1977)³ και στη συνέχεια στην Ευρώπη με πρώτη τη Μεγάλη Βρετανία (Hope & Shaw 1998). Σ' αυτήν τη φάση, επιδιώχθηκε η επαφή των πολιτών με το έργο της αστυνομίας και η υποστήριξή της με την ανάληψη αρμοδιοτήτων από την πλευρά τους. Το κοινό έπρεπε να ενταχθεί στις προσπάθειες για την πρόληψη της εγκληματικότητας στη γενικότερη κατεύθυνση της επανα-ιδιωτικοποίησης του κοινωνικού ελέγχου και να συμβάλει στη διατύπωση προτάσεων για τον περιορισμό της.

Σε χώρες της βόρειας Ευρώπης (Δανία, Σουηδία) είχαν δημιουργηθεί ήδη από τη δεκαετία του 1970 *Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας* με στόχο να ενισχύσουν πρωτοβουλίες πολιτών σχετικές με την αυτοπροστασία τους, να προωθήσουν μέτρα πρόληψης σε τοπικό επίπεδο, να συμβάλουν στην ενημέρωση της κοινής γνώμης για ζητήματα εγκληματικότητας και να υποστηρίξουν τη διεξαγωγή ερευνών. Νωρίτερα από τις άλλες κεντροευρωπαϊκές χώρες αντίστοιχο *Συμβούλιο Πρόληψης Εγκληματικότητας* συγκροτήθηκε το 1983 στη Γαλλία, λόγω των ταραχών του 1981. Το Συμβούλιο πρότεινε μέτρα για την πρόληψη της βίας στις μεγάλες πόλεις, στα περιχώρα των οποίων είχε συγκεντρωθεί πολύς πληθυσμός με υψηλά ποσοστά ανεργίας, άσχημες συνθήκες διαμονής, αλλοδαποί που δεν μιλούσαν τη γλώσσα και δεν

είχαν καμιά εκπαίδευση, με περιορισμένες επομένως δυνατότητες εύρεσης εργασίας, παιδιά που δεν πήγαιναν σχολείο κ.λπ.

Στις υπόλοιπες χώρες της δυτικής Ευρώπης εκείνο που έδωσε μεγάλη ώθηση σε προγράμματα κοινοτικής πρόληψης ήταν το άνοιγμα των συνόρων με την κατάρρευση του κομμουνιστικού καθεστώτος, η μαζική μετακίνηση πληθυσμών και η όχι άσχετη με τα προηγούμενα αύξηση του φόβου του εγκλήματος (Kury & Obergfell-Fuchs 2002: 3-12). Ειδικότερα, οι παράγοντες που συνέβαλαν στη λήψη μέτρων ήταν η άνοδος της εγκληματικότητας με βάση τις επίσημες στατιστικές, η συχνή προβολή και δραματοποίησή της από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, η αξιολόγησή της ως σημαντικού κοινωνικού προβλήματος από τον πληθυσμό, η εντεινόμενη κριτική στην αναποτελεσματικότητα της αστυνομίας και, τέλος, η ανάπτυξη ενός δικτύου επαγγελματιών και ιδιωτικών επιχειρήσεων παροχής ασφάλειας (Shearing & Stenning 1981).

Το κράτος έπρεπε να ανταποκριθεί στις νέες ανάγκες προστασίας των πολιτών παρά τις περιορισμένες οικονομικές του δυνατότητες. Έτσι, το μοντέλο της κοινοτικής πρόληψης αποτέλεσε μια ευπρόσδεκτη και οικονομική λύση. Παράλληλα, αντιστάθμιζε την προστασία 'δύο ταχυτήτων' που ήδη παρεχόταν στον πληθυσμό, αφού οι οικονομικά εύπορες ομάδες απολάμβαναν και καλύτερης προστασίας από την κρατική αστυνομία, αλλά και μπορούσαν να αγοράσουν τις υπηρεσίες των ιδιωτικών επιχειρήσεων ασφάλειας.

Για τη δημιουργία της 'ιδεώδους' κοινότητας

Η κοινοτική πρόληψη όπως και οι εναλλακτικές δικαιοκτικές διαδικασίες (μεσολάβηση, διευθέτηση της διαφοράς, αποκατάσταση της βλάβης) οι οποίες άρχισαν να εφαρμόζονται τη δεκαετία του 1980, συνδέθηκαν με την ιδέα της αυτοβοήθειας (Λαμπροπούλου 1999: 348-81). Η αυτοβοήθεια εντάσσεται στην αρχή της 'νέας επικουρικότητας'⁴ και αποτέλεσε σημείο αναφοράς του κοινωνικού κράτους (Janssen 1988: 7-10). Η νέα επικουρικότητα προωθεί μια κοινωνική πολιτική και στην περίπτωση μας μια πολιτική πρόληψης, της οποίας η σταθερότητα και δεσμευτικότητα δεν εξαρτάται από το θετικό δίκαιο και τους μηχανισμούς του, αλλά θεμελιώνεται στην κοινωνική αλληλεγγύη και τις ικανότητες αυτοελέγχου των κοινωνικών ομάδων (πρβλ. Traxler & Vobruba 1987: 3). Το μοντέλο της αυτοβοήθειας έχει ως αφηγηρία την κρίση του κράτους ενημερίας, το οποίο αδυνατώντας να αντιμετωπίσει

την έντονη διαφοροποίηση της κοινωνίας αναζητά μια τρίτη λύση ανάμεσα στο κράτος και την αγορά, τον έντονο έλεγχο και την παραίτηση απ' αυτόν.

Το μοντέλο της αυτοβοήθειας διαδόθηκε και υποστηρίχθηκε από τους λεγόμενους κοινωνικούς μεταρρυθμιστές, αλλά βρήκε μεγάλη απήχηση και στους συντηρητικούς πολιτικούς. Από τη δική τους οπτική, η επικουρικότητα είναι η λύση για τα οικονομικά προβλήματα της κοινωνικής πολιτικής. Επειδή το κράτος δεν έχει πλέον χρήματα να καλύψει τις ολοένα αυξανόμενες ανάγκες, κοινωνικές υπηρεσίες και παροχές πρέπει να μειωθούν και να τις αναλάβουν ιδιωτικές εταιρείες και ομάδες αυτοβοήθειας.

Οι κοινωνικοί μεταρρυθμιστές από την άλλη πλευρά, τονίζουν ότι ο γραφειοκρατικός και αυστηρά επαγγελματικός τρόπος παροχής υπηρεσιών από το κράτος παρακάμπτει τις πραγματικές ανάγκες των πολιτών, επεμβαίνει στην προσωπική σφαίρα και περιορίζει τις πρωτοβουλίες τους προς χάρη των συμφερόντων και των ενδιαφερόντων των ειδικών. Προτείνουν λοιπόν λιγότερο κράτος και περισσότερη αυτόνομη δράση, αποσκοπώντας πρωτίστως στην ποιοτική βελτίωση της κοινωνικής πολιτικής και όχι στην εξοικονόμηση χρημάτων.

Η νέα επικουρικότητα υποστηρίζει την αυτοοργάνωση των κοινωνικών ομάδων ως στρατηγική χειραφέτησης για την επίλυση των προβλημάτων τους και την αλλαγή των κοινωνικών σχέσεων. Διαφέρει τόσο από τη νεοφιλελεύθερη άποψη, η οποία επιδοκιμάζει την απόλυτη εκμετάλλευση του δυναμικού αυτοβοήθειας της ομάδας όσο και από την οικονομιστική της συντηρητικής που επιδιώκει τη μείωση του κόστους της κοινωνικής πολιτικής. Όπως έδειξαν όμως οι έρευνες, τα μέτρα που εφαρμόστηκαν δεν αποσκοπούσαν στη συνειδητοποίηση των ατόμων μέσω των ομάδων αυτοβοήθειας, αλλά στην εκμετάλλευση δυνατότητας και ικανότητάς τους για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων με το χαμηλότερο κόστος. Αποδείχθηκε ότι ούτε οι πολιτικοί υποστήριξαν πραγματικά τις προσπάθειες αυτόνομης δράσης, αλλά ούτε και οι μη ειδικοί που ήταν επιφορτισμένοι με την παροχή βοήθειας είχαν τα προσόντα για να αντικαταστήσουν τους επαγγελματίες (Trojan & Halves 1984). Η υποδομή ήταν ανεπαρκής και η πίεση στις παραδοσιακές ομάδες (οικογένεια, γειτονιά, κοινωνικοί λειτουργοί) μεγάλη, με στόχο την εκμετάλλευση των υπηρεσιών τους και όχι την ανάπτυξη επικοινωνίας και παροχή κοινωνικής βοήθειας. Γ' αυτόν τον λόγο, το μεταρρυθμιστικό κίνημα αυτοβοήθειας αμφισβητήθηκε έντονα για ένα διάστημα.

Παρά τις κριτικές, τα προγράμματα κοινοτικής πρόληψης άρχισαν να διαδίδονται τα τελευταία χρόνια σε όλες τις χώρες της Ευρώπης, λόγω της

απήχησης του κοινοτισμού όπως διατυπώθηκε από τον Αμερικανό Amitai Etzioni. Το 1991, στο βιβλίο του *The Responsive Society: Collected Essays on Guiding Deliberate Social Change* (San Francisco, Cal.: Jossey-Bass) ο Etzioni αναλύει τη βασική του ιδέα, και το 1993 στο *The Spirit of Community: Rights, Responsibilities, and the Communitarian Agenda* (New York: Crown) το πρόγραμμά του.

Ο Etzioni θεωρεί ως σοβαρό πρόβλημα των σύγχρονων ανεπτυγμένων κοινωνιών την 'υπέμετρη ελευθερία'. Οι προσπάθειες των πολιτών να διευρύνουν τον χώρο ελεύθερης δράσης τους, είχαν ως αποτέλεσμα τη διάβρωση των θεμελίων της κοινωνίας – της κοινωνικής αρετής και τάξης (1999: 51-2). Για την αποκατάστασή τους είναι σκόπιμο οι πολίτες να σέβονται αυτές τις αρχές στον ίδιο βαθμό που επιθυμούν η κοινωνία να σέβεται την αυτονομία τους (1999: 56). Ο σεβασμός είναι η κατευθυντήρια αρχή, ο 'τρίτος δρόμος' στον αυξανόμενο ατομικισμό, τον θρησκευτικό ριζοσπαστισμό και τον κοινωνικό συντηρητισμό. Ο Etzioni αμφισβητεί ότι η εγκληματικότητα οφείλεται στη φτώχεια, την ανεργία ή την ελλιπή εκπαίδευση, καθώς και τη σημασία της κοινωνικής πολιτικής στην πρόληψη, επισημαίνοντας σχετικά ότι στις ΗΠΑ παρά τη βελτίωση της οικονομικής κατάστασης του πληθυσμού μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και τη λήψη μέτρων κοινωνικής πολιτικής, ο αριθμός των αδικημάτων αυξήθηκε πολύ. Η συνοχή και η σταθερότητα του συστήματος αξιών μιας κοινωνίας επηρεάζει πολύ πιο αποφασιστικά την εγκληματικότητα απ' ό,τι η οικονομική της ανάπτυξη (Etzioni 1999: 153-63).

Για τον Etzioni, ο ρόλος της διαπαιδαγώγησης στην πρόληψη είναι σημαντικός διότι μόνο στην οικογένεια και το σχολείο μπορεί να καλλιεργηθεί ηθική συμπεριφορά και κοινωνική αλληλεγγύη (1999: 323-32). Εάν οι οικογένειες δεν είναι 'υγιείς' και η διαπαιδαγώγηση των παιδιών συγκροτημένη, τότε η κοινωνία θα έχει σοβαρά προβλήματα. Στις ΗΠΑ, το κυνήγι των χρημάτων απορρόφησε όχι μόνο όλο και περισσότερους ανθρώπους αλλά και τον περισσότερο χρόνο τους, με αποτέλεσμα τη χαλάρωση των μεταξύ τους δεσμών. Έτσι, υπηρεσίες που παρέχονταν άμισθα και εθελοντικά στην κοινότητα, τώρα γίνονται εμπορεύματα για τα οποία φορολογούνται τα μέλη της. Συνεπώς, η προαγωγή της κοινοτικής αλληλεγγύης και συνοχής θα απάλλαζε σ' έναν βαθμό το κράτος από τη φροντίδα και το κόστος για ζητήματα πρόληψης (Etzioni 1999: 279-80). Στόχος αυτού του μικτού προνοιακού-κοινοτικού μοντέλου είναι να περιορίσει την επέμβαση του κράτους σε εκείνο μόνο το τμήμα που δεν μπορεί να καλύψει η κοινότητα (οικογένεια, γειτονιά, επιχείρηση).

Η αστυνομία θα πρέπει να βρίσκεται κοντά στους πολίτες με την άμεση φυσική παρουσία της. Οι πεζές περιπολίες είναι σημαντικός παράγοντας στην τόνωση της εμπιστοσύνης τους στον θεσμό. Ο Etzioni επισημαίνει ότι η εγγύτητα της αστυνομίας με τους πολίτες διευκολύνει την άμεση επίλυση των προβλημάτων προλαμβάνοντας χρονοβόρες διαδικασίες, και την εφαρμογή στρατηγικών σε τοπικό επίπεδο οι οποίες είναι εύκολο να βελτιωθούν (1999: 288). Για την ενίσχυση της δημόσιας ασφάλειας ο Etzioni τονίζει την ανάγκη συνεργασίας των γειτόνων με τη συμμετοχή τους σε περιπολίες και ομάδες επαγρύπνησης (citizen patrols, crime watches). Όσοι πάντως συμμετέχουν στα προγράμματα πρόληψης, πρέπει να σέβονται τον ιδιωτικό χώρο και την προσωπική σφαιρα των συμπολιτών τους και να τους μεταχειρίζονται όλους ισότιμα (1999: 344-53).

Η απλή διατύπωση του κοινοτισμού όπως έγινε από τον Etzioni και η σαφήνεια των προτάσεών του για την άσκηση πολιτικής συνέβαλαν στην ευρεία απήχηση του μοντέλου του στην κοινωνία και τους πολιτικούς. Πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι οι τάσεις μεταξύ των υποστηρικτών του κοινοτισμού είναι πολλές (ενδεικτικά, Κοτζιάς 1999).⁵ Οι ρίζες του αναζητούνται στην αρχαία Ελλάδα, την Παλαιά και Καινή Διαθήκη (βλ. Etzioni 1999: 117-8). Στην ελληνική δημοκρατική κοινωνία, πολίτης ήταν μόνο εκείνος ο οποίος συμμετείχε ενεργά στη ζωή της κοινότητας, και όχι εκείνος που ασχολείτο με τις δικές του υποθέσεις. Συνεπώς, οι κοινότητες δεν μπορούν να επιβιώσουν εάν οι πολίτες δεν διαθέσουν χρόνο και ενέργεια σε κοινές υποθέσεις, προς όφελος και των ίδιων. Η επέμβαση του κράτους στη ζωή των πολιτών οδηγεί σε διάγκωση του κρατικού μηχανισμού και της γραφειοκρατίας, αύξηση των νομοθετικών ρυθμίσεων, συρρίκνωση του ιδιωτικού χώρου και εξουδετέρωση της αυθόρμητης επικοινωνίας.

Είναι ενδιαφέρον, ότι οι ιδέες του κοινοτισμού δεν έχουν βρει πουθενά αλλού τόση αποδοχή όσο στην εφαρμογή μέτρων για την πρόληψη της εγκληματικότητας (Tam 1998: 196-205, 227-29). Εκτός από τις ΗΠΑ, το μοντέλο εφαρμόζεται σε πολλές χώρες της Ευρώπης, όπως Ολλανδία, Δανία, Μεγάλη Βρετανία, Γερμανία, αλλά και στον Καναδά, την Αυστραλία και την Ιαπωνία. Στη Γερμανία όπου την κίνηση υποστηρίζουν πολιτικοί όλων των κομμάτων, υπάρχει εντυπωσιακή αύξηση αριθμού και ποικιλίας προγραμμάτων. Προεπιμαζόταν μάλιστα και ένα 'Κοινοτικό Μανιφέστο' το οποίο θα επιχειρούσε να καταλείψει αρεμοδιότητες και καθήκοντα ανάμεσα στην επίσημη πολιτεία και τις κοινότητες. Στο μανιφέστο επισημαίνεται η ανάγκη να γίνει αντιληπτή η έννοια της δημοκρατίας ως έννοιας ζωντανής και υπόθεσης ελεύθερων

ανθρώπων, οι οποίοι ενεργούν υπεύθυνα και συνεργάζονται με τους συμπολίτες τους.

Ο κοινοτισμός ως θεωρία και πράξη: ένα παράδειγμα από το παρελθόν

Όπως αναφέρθηκε, η Ελλάδα έχει παράδοση στην ανάπτυξη της κοινωνικής ιδέας. Ο Νίκος Πανταζόπουλος⁶ είναι κυρίως εκείνος που εξέτασε το θεσμό διαχρονικά και από τις εργασίες του αντλούμε τις περισσότερες πληροφορίες, ο δε Καραβίδας (1930, 1931) εκείνος που προσπάθησε να διατυπώσει ολοκληρωμένα τη δυνατότητα εφαρμογής και αναβίωσής της στη νεότερη Ελλάδα (βλ. επίσης Βεργόπουλου 1981, Μουζέλη 1991).

Την κλασική περίοδο οι έννοιες *κοινότητα*, *κοινωνία* και *πολιτεία* ταυτίζονται (Πανταζόπουλος 1994: 13-4, Σπέντζας 2000: 186-90). Η ταύτιση προϋποθέτει ενσωμάτωση του σκοπού της κοινότητας σ' εκείνον της Πολιτείας. Προηγμένη μορφή της ευρύτερης κοινωνικής ιδέας αυτή την περίοδο είναι τα διάφορα 'κοινά', δηλαδή ενώσεις αυτόνομων πόλεων με φυλετικό-τοπικό χαρακτήρα και οι 'αμφικτιονίες' οι οποίες έχουν θρησκευτικό ή πολιτικοστρατιωτικό περιεχόμενο. Η αφομοίωση κοινοτικών από πολιτειακούς στόχους εξασφαλίζει στα μέλη της κοινότητας τη δυνατότητα συμμετοχής στα κέντρα εξουσίας και ελέγχου, παράλληλα, συντελεί στη διάπλαση της 'πολιτικής' και 'κοινωνικής αρετής', η οποία βασίζεται στη γενική ρήτρα της *αλληλεγγύης* (Πανταζόπουλος 1993: 21-3).

Ο κοινοτισμός κατά τη βυζαντινή περίοδο επιβιώνει με τη μορφή των 'μητροκομιών', 'κωμητουριών', ομάδων ή κοινοτήτων χωριών ή αγριδιών, δηλαδή ως φορολογικών μονάδων τις οποίες το συγκεντρωτικό κράτος αναγκάζεται να ανεχθεί για δημοσιονομικούς λόγους (Πανταζόπουλος 1994: 14-5). Η κοινοτική αυτονομία συνίσταται στην αυτοδιοίκηση και τη ρύθμιση των σχέσεων του άρχοντος της περιοχής με την κοινότητα. Το περιεχόμενο της είναι τριπλό: *πολιτικό*, *δικαστικό* και *οικονομικό*. Το πολιτικό συνίσταται στη διατήρηση και προστασία των (ατομικών) ελευθεριών των κατοίκων και της εξουσίας τους στη λήψη αποφάσεων για θέματα που τους αφορούν. Το δικαστικό αφορά το δικαίωμα εκλογής κριτών και εξισωτών (ή εξισαστών) για την επίλυση πάσης φύσεως διαφορών –εκτός των γαμικών–, ακόμη και ποινικών ('εκούσιας' ανθρωποκτονίας) και το οικονομικό έχει στόχο την προώθηση των οικονομικών συμφερόντων του πληθυσμού της περιοχής, την απαλλαγή τους από την έμμεση φορολογία, τη διατήρηση της περιουσίας

τους, την ελεύθερη άσκηση εμπορίου στα όρια της επικράτειας κ.ά. (Πανατζόπουλος 1993: 28-9).

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας οι κοινότητες ανθούν. Με την εκχώρηση προνομίων προς την Εκκλησία και την αναγνώριση του Πατριάρχη ως θρησκευτικού και πολιτικού αρχηγού, η Εκκλησία υποκαθίσταται στη θέση του καταλυθέντος Βυζαντινού κράτους και το βυζαντινό-ρωμαϊκό δίκαιο αποτελεί σύμβολο ενότητας του Χριστιανικού 'κράτους' (Πανατζόπουλος 1993: 29-32, 1994: 15-20). Οι συσσωματώσεις των Ελλήνων, *πολιτικές* (κοινότητες) και *οικονομικές* (συντεχνίες, συντροφίες) εξακολουθούν να υπάρχουν, διεπόμενες από τις ρήτρες της αυτονομίας και της απάρκειας (πρβλ. Καραβίδα [1931] 1991), και αργότερα προστίθενται οι *στρατιωτικές* (αρματολοί) (Σπέντζας 2000: 198- 210).

Οι κοινότητες λειτούργησαν ως φορολογικές ομάδες όντας αλληλεγγύως υπεύθυνες για την πληρωμή των χρεών τους (Δημητριάδης 2000: 120-1), ενώ οι συντεχνίες και οι εμπορικές συντροφίες αποκτούν ρυθμιστικό ρόλο στην οικονομική ζωή της πόλης και οι εκπρόσωποί τους έχουν μαζί με τους κοινοτικούς άρχοντες σημαντική θέση στα κοινά. Οι εν λόγω οργανισμοί αποτρέπουν τις εξωτερικές παρεμβάσεις στα εσωτερικά τους ζητήματα, έχοντας αναπτύξει ένα δικό τους μηχανισμό απονομής δικαιοσύνης. Όσοι κάτοικοι προκαλούσαν την επέμβαση των τουρκικών αρχών είχαν οικονομικές συνέπειες, σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις αφορίζονταν ή διαπομπεύονταν (θεατρισμός), χαρακτηριζόμενοι ως 'δόλιοι προδότες' και 'εχθροί της πατρίδας' (Πανατζόπουλος 1994: 16, Μανωλεδάκης 2000). Έτσι διαμορφώθηκαν με 'συνοχή, ευταξία και πειθαρχία' οι ομάδες που είχαν δεσμούς είτε τον κοινό τόπο ή το κοινό συμφέρον (Σπέντζας 2000: 199-200.). Ενεργές είναι την εν λόγω περίοδο οι αρχές της φιλανθρωπίας και της επιείκειας, οι οποίες συνδέονται με την κοινωνική πρόνοια. Αυτή συνίσταται κυρίως στη δωρεάν διατροφή από τους κοινοτικούς πόρους ασθενών και ορφανών, καθώς και στην εξαγορά αιχμαλώτων.

Η συνύπαρξη και συνεργασία των θρησκευτικών (μοναστηριών) με τις πολιτικές και οικονομικές συσσωματώσεις, συμβάλλει στην εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής της οποίας χαρακτηριστικό γνώρισμα είναι η καλλιέργεια της *κοινοτικής αρετής* ως 'οργάνου διεκδικήσεων των ατομικών και συλλογικών ελευθεριών'. Η βελτίωση δηλαδή των συνθηκών και της ποιότητας ζωής αποτελούν στόχους της κοινοτικής πολιτικής (Πανατζόπουλος 1994: 17). Ο κοινωνικός έλεγχος που λειτουργούσε στην κοινότητα ήταν σε θέση να κατευθύνει την ατομική και ομαδική συμπεριφορά των μελών της με βάση

την 'κοινοτική αρετή'. Ήταν, επομένως, ένας μηχανισμός διαπαιδαγώγησης, ένα 'πολιτικοκοινωνικό παιδευτήριο' (Πανταζόπουλος 1993: 60). Το πιο σημαντικό όμως είναι ότι ο κοινοτισμός με τις διάφορες μορφές του (πολιτική, οικονομική, θρησκευτική, στρατιωτική) μπόρεσε να συμβάλει αποφασιστικά στην απελευθέρωση του έθνους. Οι νέες ιστορικές συνθήκες ωστόσο που δημιουργήθηκαν με την Επανάσταση, δεν προσφέρονταν για τη λειτουργία της κοινότητας επειδή απαιτούσαν ενιαία και ισχυρή κεντρική εξουσία (Πανταζόπουλος 1993: 40).

Οι πρώτες Εθνοσυνελεύσεις του νεοσύστατου ελληνικού κράτους διατήρησαν την κοινότητα ως πρώτο βαθμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αλλά με την επιβολή της μοναρχίας και τη συγκρότηση κράτους δυτικού τύπου οι συνθήκες αλλάζουν. Ένα από τα πρώτα νομοθετήματα της Αντιβασιλείας ήταν ο νόμος 'περί συστάσεως των δήμων' της 27.12.1833/8.1.1834. Στη θέση των κοινοτήτων τοποθετούνται οι δήμοι υπό τον έλεγχο του κράτους και καταργείται το δικαίωμα της συσσωματώσεως, για να επανέλθει στο Σύνταγμα του 1864 με πρότυπο τον θεσμό του Δανικού Συντάγματος. Ο νόμος του 1834 έχει χαρακτηριστεί ως 'τεχνητόν επιτόλαιον και ανελεύθερον κατασκευάσμα, το οποίο υπό άγαν συγκεντρωτικόν σύστημα απεμάρανε την αρχαίαν ζωτικότητα και πρωτοβουλία του ελληνικού λαού' (Αγγελόπουλος 1879: 4-5, 74-5, βλ. Πανταζόπουλου 1992: 13 και σημ. 5).

Ο μεταγενέστερος νόμος ΔΝΖ'/1912 *Περί συστάσεως Δήμων και Κοινοτήτων* αναγνωρίζει μετά από 80 περίπου χρόνια την αγροτική κοινότητα ως αυτοδιοικούμενη περιοχή (Καραβίδας [1930] 1981: 146-50, Πανταζόπουλος 1992: 21 και σημ. 58), εισάγει την αρχή της αυτενέργειας στη διοίκηση των τοπικών υποθέσεων των κοινοτήτων (άρ. 35 και 43) από το αρμόδιο συμβούλιο και προβλέπει τη σύσταση 'συνδέσμου κοινοτήτων'. Αλλά όμως, όπως παρατηρεί ο Πανταζόπουλος, ο νόμος δεν φρόντισε για την πολιτιστική αποστολή των κοινοτήτων και ο κοινοτισμός δεν (ανα)συνδέθηκε οργανικά με τον θεσμό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Η πληθώρα των νομοθετημάτων που ακολουθεί για να ρυθμίσει σχετικά θέματα, αντιμετωπίζει τον κοινοτικό θεσμό ως διοικητικό θέμα και όχι ως κατ' εξοχήν πολιτισμικό, συνδεδεμένο με τα ατομικά δικαιώματα του Έλληνα πολίτη, με αποτέλεσμα να γίνει αδύνατη η ανασυγκρότησή του στο σύγχρονο ελληνικό κράτος (1992: 21, 1994: 53-4).

Καίτοι λοιπόν η αντιμετώπιση των κοινοτήτων από το τουρκικό κράτος ως φορολογικών μονάδων συνετέλεσε στη διεύρυνση των δικαιοδοσιών και δραστηριοτήτων τους, καθώς και στην ανάπτυξή τους ως πολιτισμικών κυτ-

τάρων, οι οποίες λειτουργώντας με βάση την ισότητα, την αυτάρκεια, την καλή πίστη, την αλληλεγγύη, τη διατησία και την επιείκεια, συνέβαλαν στην απελευθέρωση του έθνους, η μεταγενέστερη αντιμετώπισή τους ως διοικητικών περιφερειών τις ενέπλεξε στην περιπέτεια μετασχηματισμού του κράτους από πολυκρατικό σε συγκεντρωτικό (Πανταζόπουλος 1993: 75). Η κοινότητα διήνυσε έτσι πολλά στάδια, χάνοντας στην πορεία ως κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα βασικά στοιχεία που συγκροτούσαν το πολιτισμικό περιεχόμενό της, για να εκλείψει πλέον μάλλον οριστικά. Ξένα πρότυπα μαζί με τις αλλαγές των κοινωνικών συνθηκών και συγκεκριμένα, του κοινοτισμού ως ομαδικού τρόπου ζωής και της κοινότητας ως έκφρασης αυτού του τρόπου διαβίωσης, σε συνδυασμό με την εκβιομηχάνιση και τις οικονομικές εξελίξεις, οδήγησαν στην παρακμή του θεσμού. Ο κοινοτισμός βασιζόταν στο κλειστό οικονομικό σύστημα της κοινότητας, αλλά και στη συμβολική αναπαραγωγή της κοινοτικής αρετής και του κοινωνικού ελέγχου ως πολιτισμικών στοιχείων της.

Η παρακμή του θεσμού φαίνεται και από την υπολειτουργία, τουλάχιστον προς το παρόν, των Τοπικών Συμβουλίων Πρόληψης Εγκληματικότητας που θεσμοθετήθηκαν πρόσφατα με το άρθρο 16 του νόμου 2713/1999 και τη μειωμένη ανταπόκριση των δήμων (πρβλ. Παπαθεοδώρου 1999). Το άρθρο προβλέπει τη δημιουργία Συμβουλίου σε κάθε Δήμο ή Κοινότητα άνω των τριών χιλιάδων κατοίκων (παρ. 1). Έργο του είναι η κατάρτιση προγράμματος πρόληψης της εγκληματικότητας στην περιφέρεια της αρμοδιότητάς του, η συνεργασία με αντίστοιχα συμβούλια δήμων και κοινοτήτων, η διοργάνωση εκδηλώσεων για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης, η συνεχής ενημέρωση των κατοίκων από τα τοπικά μέσα μαζικής επικοινωνίας, καθώς και η ανάληψη κάθε άλλης σχετικής δραστηριότητας (παρ. 3). Μετά τη ψήφιση του νόμου στάλθηκε έγγραφο από το αρμόδιο υπουργείο για εκδήλωση ενδιαφέροντος σε όλους τους δήμους του Νομού Αττικής (πιλοτικά) για να ανταποκριθούν τελικά μόνο πέντε (Πεντέλης, Μενιδίου, Βούλας, Περιστερίου, Ζεφυρίου, Αργυρούπολης), αν και το τελευταίο διάστημα μετά από έντονη δραστηριοποίηση και παρέμβαση του υπουργείου Δημόσιας Τάξης ο αριθμός τους έχει αυξηθεί.

Μοντέλα κοινοτικής πρόληψης

Τα μοντέλα κοινοτικής πρόληψης που έχουν εφαρμοσθεί στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ την τελευταία δεκαετία είναι πολλά και ποικίλα. Η βασική

ομάδα δράσης είναι άλλοτε οι πολίτες, άλλοτε οργανώσεις ή επιχειρήσεις και άλλοτε η αστυνομία. Την ομάδα υποστηρίζουν και οι υπόλοιπες σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό.

Οι πιο γνωστές μορφές κοινοτικής πρόληψης είναι εκείνες που πραγματοποιούνται από τους πολίτες. Οι κάτοικοι μιας περιοχής είτε οργανώνονται αυθόρμητα για την αντιμετώπιση προβλημάτων της συνοικίας τους, είτε με τη βοήθεια της τοπικής αυτοδιοίκησης, της αστυνομίας ή άλλων κρατικών φορέων αναλαμβάνουν σχετικές δράσεις, όπως καταγραφή 'ύποπτων κινήσεων' στην περιοχή, πληροφόρηση των υπόλοιπων δημοτών, κλήση της αστυνομίας και αλληλοβοήθεια. Απώτερος στόχος είναι να μειωθεί η ανωνυμία και να ενδυναμωθεί το αίσθημα συνυπευθυνότητας, συνοχής και αλληλεγγύης. Ενώσεις, κινήσεις και πρωτοβουλίες πολιτών είναι οι συνήθεις τύποι οργάνωσης στον τομέα της πρόληψης.

Από τις έρευνες έχει διαπιστωθεί, ότι στα προγράμματα συμμετέχουν κυρίως άτομα ενεργά στη ζωή της κοινότητας, με αυξημένο ενδιαφέρον για την περιοχή λόγω του ότι είναι ιδιοκτήτες των κατοικιών που διαμένουν, προερχόμενα από μεσαία κοινωνικά στρώματα και με καλό μορφωτικό επίπεδο (Λαμπροπούλου 1994: 98-9). Η δραστηριοποίησή τους οφείλεται, δηλαδή, λιγότερο στον φόβο του εγκλήματος και περισσότερο σε μια γενικότερη αντίληψη για το καλό της κοινότητας. Αντιθέτως, σε φτωχές περιοχές με ετερογενή πληθυσμό υπερισχύει η δυσπιστία και η απάθεια (Podolefsky & DuBow 1981: 112-3). Στην Αγγλία και την Ουαλία παρατηρήθηκε εξάλλου σχετικά, ότι η πιθανότητα συμμετοχής των κατοίκων πλούσιων συνοικιών σε τέτοιες πρωτοβουλίες είναι διπλάσια των κατοίκων φτωχών (Hope 1995: 47). Το Πείραμα της Μιννεάπολης στις ΗΠΑ έδειξε μάλιστα ότι η επιτυχία των προγραμμάτων σε υποβαθμισμένες και προβληματικές περιοχές ήταν σχετικά υψηλότερη από τις άλλες, εντούτοις η συμμετοχή σε περιοχές που έμεναν μεσαία στρώματα μεγαλύτερη. Διαπιστώθηκε μάλιστα ότι έχουν μεγαλύτερη επιτυχία όσες μορφές οργάνωσης αναφέρονται σε ζητήματα πέραν της εγκληματικότητας, όπως ποιότητα ζωής, αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των νέων κ.λπ. (Skogan 1988).

Τα μέτρα κοινοτικής πρόληψης είναι επίσης τεχνικής φύσεως και αφορούν την *πολεοδομία και τη χωροταξία*. Αν και η οικιστική δόμηση δεν έχει αποδειχθεί ότι επηρεάζει άμεσα την εγκληματικότητα, πολλοί ειδικοί (αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι, κοινωνιολόγοι, εγκληματολόγοι) συμφωνούν ότι υπάρχει σχέση ανάμεσα στην ποιότητα του περιβάλλοντος κατοικίας –τεχνική υποδομή, περιοχές ελεύθερου χρόνου, εικόνα συνοικίας– και την εγκλημα-

τικότητα. Η ποιότητα δεν αφορά μόνο τις κατοικίες, αλλά και τη συνολική διαμόρφωση του περιβάλλοντος και την αρχιτεκτονική του χώρου (Λουκάκης 1984). Οι επιχειρηθείσες βελτιώσεις είχαν στόχο να συμβάλουν στη μείωση της εγκληματικότητας και του φόβου θυματοποίησης (πρβλ. Kaiser 1996: 252-7). Όμως, η εφαρμογή του Chicago Area Project (CAP) (Shaw & McKay [1942] 1969) είχε ήδη δείξει μετά από προσπάθειες 60 ετών, ότι η βελτίωση του περιβάλλοντος χώρου δεν αρκεί για τη μείωση της εγκληματικότητας και τη λειτουργία κοινοτικών θεσμών με διάρκεια και δυνατότητα εκσυγχρονισμού χωρίς εξωτερικές επεμβάσεις. Το Πρόγραμμα μπόρεσε να αποδώσει μόνο σε περιοχές με στοιχειώδη υποδομή και οργάνωση, και πάντα έπρεπε να υπάρχει υποστήριξη των μέτρων από κρατικούς φορείς (Finestone 1977: 116-7). Κάτι ανάλογο παρατηρήθηκε και στα προγράμματα κοινοτικής πρόληψης.

Στη Μεγάλη Βρετανία, η συνεχής αλλαγή των ενοίκων στις κοινωνικές κατοικίες μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και η συνεπαγόμενη αδιαφορία για το περιβάλλον και τον χώρο που ζούσαν λόγω του αισθήματος προσωρινότητας, συνετέλεσε στην υποβάθμιση των περιοχών, η οποία εκφράστηκε αρχικά με τη διάπραξη βανδαλισμών. Στη συνέχεια, η εξάπλωση της ανεργίας και η κοινωνική αποδιοργάνωση που παρατηρήθηκε τη δεκαετία του 1980, επιδείνωσε την κατάσταση, τα εγκλήματα αυξήθηκαν, με πρώτες τις κλοπές και τα αδικήματα βίας. Τα προηγούμενα οδήγησαν τις αρχές στο να προωθήσουν τη συμμετοχή των ενοίκων στη διοίκηση των πολυκατοικιών και την ανάθεση ευθυνών για υποθέσεις της κοινότητας (Self help Neighbourhood watch). Παρά τις προσπάθειες δεν υπάρχουν σαφείς ενδείξεις για την επιτυχία των μέτρων. Τόσο στην περίπτωση των ΗΠΑ στο πρόγραμμα του Σικάγου (Bursik & Grasmick 1993: 51), όσο και στη Μεγάλη Βρετανία, διαπιστώθηκε ότι εξωτερικοί παράγοντες, για παράδειγμα, η κινητικότητα του πληθυσμού, τα ποσοστά φτώχειας, η κοινωνική ανομοιογένεια της περιοχής είναι πιο σημαντικοί από τα προγράμματα. Μόνο όταν τα μέτρα συνδέονται με τη βελτίωση του γενικότερου κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου των κατοίκων έχουν θετικά αποτελέσματα (Foster & Hope 1993).

Ένας ακόμη συντελεστής που συνήθως παρακάμπτεται όταν σχεδιάζονται ή αξιολογούνται τα προγράμματα είναι η *οικονομική αξία* των περιοχών στις οποίες αυτά εφαρμόζονται. Εάν μεγάλες επιχειρήσεις επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους και εγκατασταθούν σε υποβαθμισμένες περιοχές με υψηλή εγκληματικότητα, είναι πολύ πιθανή η μείωσή της, το ίδιο και η ανερ-

γία. Εκτός των άλλων, θα υπάρξουν αλλαγές στα χαρακτηριστικά της κοινότητας και στον κοινωνικό ιστό και θα αυξηθεί η αξία της περιοχής. Από τα βασικότερα προβλήματα των υποβαθμισμένων περιοχών δεν είναι η έλλειψη κοινωνικής συνοχής αλλά η οικονομική κατάσταση του πληθυσμού, επομένως, η καλύτερη πρόληψη είναι η δημιουργία ευκαιριών εκπαίδευσης και εργασίας για τους κατοίκους.

Παράλληλα με το θεωρητικό πλαίσιο του κοινοτισμού, χρησιμοποιήθηκε και το μοντέλο του Oscar Newman (1972) για τον 'υπερασπίσιμο χώρο' (defensible space). Το μοντέλο αφορά παρεμβάσεις τεχνικής φύσεως στο περιβάλλον ώστε να ενισχυθεί η κοινωνική συνοχή και ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος. Σύμφωνα με τον Newman, ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος σε μια περιοχή αυξάνει ανάλογα με τον βαθμό ταύτισης των κατοίκων με αυτήν, δηλαδή με το πόσο φιλική και ασφαλή τη νιώθουν. Για την ασφάλεια προτείνει μια σειρά τεχνικών μέτρων, όπως το να έχουν οι οικοδομές λίγους ορόφους, να υπάρχουν μικρού μήκους διάδρομοι στα κτίρια, να δημιουργηθούν φυσικά όρια (π.χ. τάφροι, ρείθρα) ή τεχνητά εμπόδια μεταξύ των οικοπέδων ή ανάμεσα στα δημόσια και τα ιδιωτικά ακίνητα (κιγκλιδώσεις, περίφραξη), να δημιουργηθούν χώροι συνεύρεσης των ενοίκων στις πολυκατοικίες, να είναι δυνατή η εξωτερική εποπτεία των κοινόχρηστων χώρων των πολυκατοικιών, ακόμη και τμήματος των διαμερισμάτων κ.λπ.

Πολλά τέτοια μέτρα υλοποιήθηκαν (Skogan 1990), μολαταύτα, από τις μετέπειτα έρευνες αποτελεσματικότητας δεν φάνηκε να αναζωογονείται το ενδιαφέρον των κατοίκων για συμμετοχή στα κοινά ούτε να τονώνεται το αίσθημα ασφάλειας και να μειώνονται τα εγκλήματα, ιδίως τα σοβαρά. Στη Μεγάλη Βρετανία εφαρμόστηκε τη δεκαετία του 1980 ένα μοντέλο κοινωνικής πρόληψης που έδινε έμφαση στην προστασία ιδιαίτερα ευαίσθητων πληθυσμιακών ομάδων, επειδή διαπιστώθηκε από τις στατιστικές ότι ένας μικρός αριθμός ατόμων είναι θύμα του μεγαλύτερου μέρους των γνωστών αδικημάτων. Αυτό σημαίνει ότι σε περιοχές με υψηλή εγκληματικότητα ζουν και άτομα με υψηλά ποσοστά θυματοποίησης, τα οποία αντιστοιχούν σ' ένα σημαντικό τμήμα της συνολικής εγκληματικότητας. Διαφορές δηλαδή στα ποσοστά εγκληματικότητας ορισμένων περιοχών συσχετίστηκαν με τη συγκέντρωση ευπαθών πληθυσμών σ' αυτές (Pease 1993) και παρασχέθηκε στην περιοχή καλύτερη τεχνική προστασία. Ταυτόχρονα έγινε προσπάθεια να ενισχυθεί το αίσθημα ασφάλειας του πληθυσμού με την παροχή συμβουλών και την υποκίνηση για αμοιβαία υποστήριξη. Μετά από λίγα χρόνια, οι μετρήσεις έδειξαν ότι μερικά προγράμματα είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση

κάποιων αδικημάτων, κυρίως των διαρρήξεων, χωρίς να είναι πάντως σαφές αν οφείλεται αποκλειστικά στα προγράμματα πρόληψης ή στο ότι συνδυάστηκαν και με άλλα μέτρα κοινωνικής πολιτικής.

Νέος ρομαντισμός ή διακυβέρνηση από απόσταση;

Όπως εκτέθηκε, η κοινοτική πρόληψη επιδιώκει την ενίσχυση του άτυπου κοινωνικού ελέγχου. Ταυτόχρονα εξαρτάται από τις συνολικές κοινωνικές συνθήκες και την κρατική υποστήριξη. Είναι ωστόσο αρκετά παράδοξο να υποστηρίζεται η κοινότητα για να αντιμετωπίσει το έγκλημα, παρότι έχει ήδη αποδειχθεί αδύναμη να το αποτρέψει (Hope 1995: 24).

Οι έρευνες έδειξαν ότι η προσπάθεια δημιουργίας αλληλεγγύης σε κοινότητες με μικρή συνοχή δεν είχε αποτελέσματα. Το γεγονός ότι οι δράστες τελούν συνήθως αδικήματα στην περιοχή που ζουν και θύματα είναι στην πλειονότητά τους κάτοικοί της, δείχνει, κατά μία άποψη, ότι υπάρχει ένας μηχανισμός αυτορρυθμισμού της ανοχής της κοινότητας ώστε να διατηρεί την ισορροπία της (Krohn 1986). Η εγκληματικότητα είναι κοινωνικό φαινόμενο, η έμφαση στον τοπικό παράγοντα περιορίζει την οπτική και τη δράση, εφόσον παρακάμπτει τη σημασία των κοινωνικών παραγόντων που συνδέονται μαζί της. Αφορά εκείνες τις πράξεις που προβάλλουν συνήθως τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για τις οποίες υπάρχει γενική συναίνεση ότι 'πρέπει να γίνει κάτι'. Εκτός των άλλων, δεν αποκλείεται συγκεκριμένες περιοχές στις οποίες εφαρμόζονται τέτοιες πολιτικές πρόληψης να στιγματισθούν ακόμη περισσότερο, δηλαδή να εκληφθούν ότι μόνο εκείνες ή κυρίως εκείνες έχουν το πρόβλημα, και έτσι τα μέτρα να μην αποδώσουν (Kury & Obergfell-Fuchs 2002: 32-5).

Είναι γεγονός ότι η δημιουργία των προγραμμάτων οφείλεται συχνά σε λόγους νομιμοποίησης της ίδιας της πολιτικής. Ο φόβος της εγκληματικότητας ο οποίος εκλαμβάνεται λίγο έως πολύ δεδομένος, σε συνδυασμό με την καλλιέργειά του από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ασκεί σοβαρή πίεση στους πολιτικούς για δράση (Λαμπροπούλου 1999: 80-8). Είναι επίσης ενδιαφέρον, ότι συνήθως δεν προσδιορίζεται σε τι ακριβώς συνίσταται, δηλαδή, αν είναι προϊόν διαφόρων ανησυχιών των ατόμων οι οποίες προκύπτουν από τις κοινωνικές εξελίξεις και την οικονομική ανασφάλεια, παρά φόβος ότι θα πέσουν θύματα κάποιου αδικήματος (Cohn 1979). Ο σύγχρονος άνθρωπος θεωρείται ότι έχει έντονες υπαρξιακές ανησυχίες, αδυναμία προσανατολισμού σε σταθερές αξίες, ανασφάλεια για το μέλλον, μοναξιά, αίσθημα

εγκατάλειψης και ελλιπή συμπαράσταση από το οικείο περιβάλλον (Frehsee 1998: 761). Εάν λοιπόν προστεθούν οικονομικές δυσκολίες και μέτρα όπως τακτική πληροφόρηση για τη συχνότητα, το είδος των αδικημάτων στην περιοχή, τον τρόπο τέλεσής τους κ.ά., που προβλέπουν ορισμένα προγράμματα κοινοτικής πρόληψης, μπορεί να μεγαλώσουν ακόμη περισσότερο την ανησυχία του πληθυσμού για την εγκληματικότητα και την ενδεχόμενη θυματοποίησή του. Επομένως, η κοινοτική πρόληψη δεν αποκλείεται να έχει παρενέργειες, αφού αυξάνει τη δυσπιστία, την κοινωνική απομόνωση και τον φόβο του εγκλήματος αντί να τον μειώνει. Επίσης, είναι πιθανό να μεταθέσει την εγκληματικότητα σε άλλες περιοχές, οι οποίες αδυνατούν να ενεργοποιηθούν, και η εφαρμογή μέτρων τεχνικής πρόληψης μπορεί να έχει ως συνέπεια τη χρήση πιο εξελιγμένης τεχνολογίας από τους δράστες ή πιο βίαιες μορφές τέλεσης των αξιόποινων πράξεων (Lehne 1996: 316).

Τέλος, αμφισβητείται το ίδιο το κράτος δικαίον με τη χρήση από την αστυνομία και την αποδοχή από τη δικαιοσύνη προληπτικών/προδραστικών στρατηγικών (π.χ. ηλεκτρονική παρακολούθηση, άρση του απορρήτου των επικοινωνιών), διότι αλλάζει το περιεχόμενο του δικαίου το οποίο δεν έχει πλέον ούτε σαφείς στόχους ούτε αρχές όσον αφορά την επιλογή των μέσων (Lehne 1996). Επιπλέον, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις ασφάλειας (βλ. ν. 2518/1997) μπορεί να δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα, διότι δεν δεσμεύονται από τις αρχές της αναλογικότητας, της επέμβασης υπό ορισμένες προϋποθέσεις και όρους (άρ. 25 παρ. 1, άρ. 5 παρ. 3, άρ. 6 Συντάγματος, επίσης άρ. 43 παρ.1, 47 ελλΚΠΔ) κ.λπ., όπως συμβαίνει με την αστυνομία και τους άλλους επίσημους φορείς κοινωνικού ελέγχου (Παπαθανασόπουλος 1998). Ακόμη, υπάρχει ο κίνδυνος τα συμβούλια πρόληψης των πολιτών να μην ακολουθούν δημοκρατικές διαδικασίες στη λήψη των αποφάσεών τους. Ομάδες δηλαδή που έχουν δυνατότητα οργάνωσης, να επιβάλλουν τις απόψεις τους και να παρουσιάζουν τα συμφέροντά τους ως συμφέροντα της κοινότητας. Επίσης έχει ασκηθεί έντονη κριτική τόσο ως προς τη νομιμοποίηση των ομάδων πρόληψης, τα όρια δικαιοδοσίας τους και τη σύνθεσή τους, όσο και διότι τα κίνητρα ορισμένων ατόμων που συμμετέχουν σε κάποιες από αυτές (π.χ. περιπολίες) δεν είναι πάντα σαφή (Iaz 1996).

Επομένως, η προώθηση της κοινοτικής πρόληψης από το σύγχρονο κράτος δεν συνιστά απλώς μεταβίβαση αρμοδιοτήτων του στον ιδιωτικό τομέα, ούτε μόνο ιδιωτικοποίηση του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος. Είναι μια μορφή 'διακυβέρνησης από απόσταση' (governing-at-a-distance), αποτελεί δηλαδή μια μορφή διοίκησης του εγκλήματος η οποία διαθέτει ένα δικό της

απόθεμα γνώσεων, νέες τεχνικές, καινούργιους μηχανισμούς και στόχους οι οποίοι παραλλάσσουν (Garland 2001: 124-7). Έτσι το κράτος διατηρεί τον πυρήνα των παραδοσιακών αρμοδιοτήτων του (Rose 2000), αναλαμβάνοντας παράλληλα με *διακριτικό* τρόπο τον συντονισμό της δράσης άλλων συστημάτων. Μολονότι η εν λόγω διαδικασία θα μπορούσε να έχει θετικά αποτελέσματα, τις περισσότερες φορές καταλήγει να αμφισβητεί τον ρόλο του κράτους ως προστάτη του κοινωνικού συνόλου και αφήνει ανοικτό το θέμα για τη δίωξη του εγκλήματος και την απονομή της δικαιοσύνης ως κρατικής λειτουργίας.

Τα μοντέλα κοινοτικής πρόληψης έχουν εντούτοις και θετικές επιδράσεις. Υπάρχουν αρκετές αξιολογες πρωτοβουλίες, όπως των *Ευρωπαϊκών πόλεων σχετικά με την πολιτική για τα ναρκωτικά* (European Cities on Drug Policy) ή δίκτυα αλληλοβοήθειας με συγκεκριμένο στόχο. Είναι όμως απαραίτητη η ένταξή τους σε μια συνολική στρατηγική, διαφορετικά υπάρχει κίνδυνος αποπροσανατολισμού από την ουσία του προβλήματος και τη χρησιμοθηρική τους εκμετάλλευση από διάφορες ομάδες και κέντρα (Frehsee 1998: 741-2).

Οι προσπάθειες ουσιαστικής συμμετοχής των πολιτών στα κοινά, καθώς και καλλιέργειας της κοινοτικής υπευθυνότητας και αλληλεγγύης είναι οπωδήποτε επιδοκιμαστές. Είναι επίσης σαφές ότι η επίσημη πολιτεία δεν μπορεί να ρυθμίζει κάθε πτυχή της κοινωνικής ζωής. Εντούτοις, πρέπει να έχει κανείς υπόψη του ότι η δίωξη και η τιμωρία υποτάσσονται στην αρχή της αναλογικότητας, ενώ η αυτοδικία με τη σημαία της κοινοτικής εγγύτητας και το προσωπείο της πρόληψης δεν αμφισβητεί απλώς το μονοπώλιο της κρατικής εξουσίας αλλά την ουσία της δημοκρατίας. Οι υποστηρικτές του κοινοτισμού προσφέρουν ενδιαφέρουσες απόψεις και μέτρα για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας (πρβλ. Tam 1998), τα οποία ωστόσο πρέπει να υλοποιούνται στο πλαίσιο ενός φιλελεύθερου κράτους δικαίου και να μην υποσκάπτουν την κοινωνική αλληλεγγύη που υποτίθεται ότι καλλιεργούν.

Η βασική διαφορά ανάμεσα στην 'ιδεώδη' κοινότητα του μεσαίωνα που επικαλούνται ορισμένοι Ευρωπαίοι και τις σημερινές προσπάθειες για την αναζωογόνηση της ιδέας του κοινοτισμού είναι ότι η εν λόγω κοινότητα ανέπτυξε συλλογική ταυτότητα και συμβολικά όρια στη διαδικασία αναπαραγωγής της ως κοινωνική, πολιτισμική και οικονομική οντότητα. Αντιθέτως, οι σημερινές προσπάθειες για την παραγωγή δεσμών στην κοινότητα και κοινοτικού πνεύματος στηρίζονται σε μια τεχνητή κοινωνική ταυτότητα, η οποία δεν προϋποθέτει κάποια συλλογική κοινοτική πρακτική, αφού δεν μπορεί να συνδυάσει και τα τρία στοιχεία. Είναι επομένως αμφίβολο εάν με

τέτοιες παρεμβάσεις θα γίνει και πάλι δυνατή η αναβίωση των κοινοτήτων (Kreissl 1987: 275-6, Καρχατσούλης 2000). Είναι δύσκολο δηλαδή να αναβιώσουν κοινοτικές δομές και να στηριχθούν σε μια συλλογική κοινοτική δράση, όταν δεν υπάρχουν πλέον τέτοιες δράσεις, όταν δεν υπάρχουν συλλογικές αυθεντικές εμπειρίες. Αυτό δεν σημαίνει ότι, για παράδειγμα, η γειτονιά δεν λειτουργεί ως συμβολικό πλαίσιο αναφοράς για ορισμένες κοινωνικές ομάδες, όπως οι έφηβοι. Οι νεανικές παρέες αναπτύσσονται συχνά σε συγκεκριμένες περιοχές με τις οποίες συνδέονται εδαφικά. Είναι γνωστό ότι ο ζωτικός χώρος των νέων συνδέεται με τη γειτονιά μέχρι μια συγκεκριμένη ηλικία. Με το πέρασμα στην ενηλικότητα χάνει τις περισσότερες φορές τη σημασία της.

Συνοψίζοντας, ο προσανατολισμός στην κοινότητα τα τελευταία χρόνια εμφανίστηκε ως λύση στην κρίση κοινωνικής και συστημικής ενσωμάτωσης για να καταλήξει τελικά στην εκμετάλλευση των πόρων και των δυνάμεων της κοινότητας. Η κοινοτική πρόληψη έτσι όπως εξελίσσεται, αν και φαίνεται ότι ενισχύει τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά με την παραχώρηση από τη κρατική γραφειοκρατία ορισμένων από τις αρμοδιότητές της, στην ουσία προσπαθεί να χειριστεί με τον τρόπο της την αμφισβήτηση της νομιμοποίησης του σύγχρονου κράτους και τη μείωση του κόστους των παρεχόμενων υπηρεσιών. Επειδή όμως η κοινότητα δεν συνιστά πλέον οικονομική οντότητα, ενώ η πολιτισμική και κοινωνική της σύνθεση συχνά ποικίλλει, οι προσπάθειες αναβίωσης του συλλογικού πνεύματος είναι ίσως πεπερασμένης διάρκειας (Habermas 1981: 2, 214-23). Το παράδειγμα της ανάπτυξης των ελληνικών κοινοτήτων έδειξε ότι για την ανάπτυξη κοινοτικού πνεύματος έπρεπε να υπάρχει σύμπτωση εκτός του κοινωνικού, του οικονομικού και του πολιτισμικού στοιχείου, δηλαδή να υπάρχουν κοινός δεσμός, κοινά συμφέροντα και κοινή αντίληψη. Τη σημερινή εποχή είναι δύσκολο, αν όχι αδύνατο, να συμβεί κάτι τέτοιο σε διάρκεια.

Σημειώσεις

1. *Κοινωνικός έλεγχος* είναι το αποτέλεσμα της σύγκρουσης ανάμεσα στην ανάγκη για τυποποίηση των τρόπων ζωής, ώστε να διατηρούνται σταθερές οι προσδοκίες των ατόμων και την ικανότητα της κοινωνίας για αυτοοργάνωση (*αυτοπειθαρχηση*). Ο *επίσημος* (τυπικός, formal) κοινωνικός έλεγχος περιλαμβάνει όλους τους μηχανισμούς πρόληψης με σκοπό την αποτροπή της κοινωνικά βλαπτικής συμπεριφοράς. Ο *ανεπίσημος* (άτυπος, informal) περιλαμβάνει τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη αυτοελέγχου, παραγωγική επεξεργασία των διαφεύσεων των προσδοκιών του ατόμου και απόκτηση κοινωνικής υπευθυνότητας.

Αυτή η μορφή ελέγχου είναι προϊόν διαπαιδαγώγησης και κοινωνικοποίησης. Οι πρώτες φράσεις της εν λόγω διαδικασίας είναι ιδιαίτερα σημαντικές για το άτομο. Επομένως, ο κοινωνικός έλεγχος αποτελεί συστατικό στοιχείο της κοινωνικής ενσωμάτωσης και μηχανισμό επίλυσης των κοινωνικών εντάσεων και συγκρούσεων. Εμπεριέχει την κοινωνικότητα, την ατομικότητα, την πειθαρχηση, τον αυτοέλεγχο και την αντίδραση.

2. Στις ΗΠΑ, το 1999 επί συνόλου 11,6 εκατ. αδικημάτων, η αναλογία των οποίων φθάνει τα 4.266 αδικήματα ανά 100 χιλ. κατοίκους, 81% τελέσθηκε σε μητροπόλεις και η αντιστοιχία ανά 100 χιλ. κατοίκους ανήλθε στα 4.599 άτομα (επτά κατηγορίες αδικημάτων FBI-Uniform Crime Reporting Program-UCR. *BJS* 1999: Πίν. 3.121).

Στην Ελλάδα, το 1996, σύμφωνα με το τελευταίο δημοσίευμα της *Στατιστικής της Δικαιοσύνης*, το 27,1% των αδικημάτων με βάση τον αριθμό των καταδικασθέντων τελέσθηκαν στην περιοχή της Πρωτεύουσας, συνολικά δε 60,5% σε οικισμούς με πληθυσμό πάνω από 10 χιλ. κατοίκους και 32,4% με πληθυσμό λιγότερο των 10 χιλ. κατοίκων (Βλ. Πίν. V, VI *Στατιστική της Δικαιοσύνης*, Στατιστική των Αδικημάτων-Δικαστική Στατιστική). Το 1999, με βάση την *Επετηρίδα της Ελληνικής Αστυνομίας* –διαφορετικός υπολογισμός/προσδιορισμός του αδικήματος από τη *Δικαστική Στατιστική* η οποία αφορά καταδίκες– τελέσθηκαν 373.680 αδικήματα, και η αντιστοιχία τους είναι 3.587 αδικήματα σε 100 χιλιάδες κατοίκους. Το 63,5% των αδικημάτων διαπράχθηκε σε αστικές περιοχές άνω των 10 χιλ. κατοίκων, το 27% σε ημιαστικές περιοχές με 2-10 χιλ. κατοίκους και 17,5% με πληθυσμό έως 2 χιλ. (Βλ. Πίν. 10, *Επετηρίδα Ελληνικής Αστυνομίας* 1999). Η αναλογία των αδικημάτων που τελέσθηκαν σε αστικές περιοχές άνω των 10 χιλ. κατοίκων είναι 2.254 αδικήματα ανά 100 χιλ. κατοίκους, και αν αφαιρεθούν οι παραβάσεις της νομοθεσίας περί αυτοκινήτων, τότε η αντιστοιχία μειώνεται στα 1.619 αδικήματα.

3. Τη δεκαετία του 1970 εφαρμόζονταν στις ΗΠΑ 6-7 χιλ. προγράμματα *Κοινοτικής Πρόληψης*.

4. Αφορά την υποχρέωση μεγαλύτερων και ισχυρών κοινωνικών ομάδων, και κατ' επέκταση του κράτους, να βοηθούν όσους για λόγους προσωπικής αδυναμίας ή κοινωνικής παραμέλησης αδυνατούν να φροντίσουν αποτελεσματικά τον εαυτό τους και να επιτύχουν την κοινωνική τους πρόοδο. Ταυτόχρονα ωστόσο, περιλαμβάνει και το δικαίωμα των τελευταίων να αντισταθούν ή να αποκρούσουν επεμβάσεις που θεωρούν ότι τους θίγουν. Η *αρχή της επικουρικότητας* είναι στοιχείο της κοινωνικής διδασκαλίας της Καθολικής Εκκλησίας.

Βλ. επίσης Wood, E.M. (1998). *Η δημοκρατία ενάντια στον καπιταλισμό. Για μια ανανέωση του ιστορικού υλισμού*. Αθήνα: Στάχυ (*Democracy Against Capitalism. Renewing Historical Materialism*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995), ιδίως σσ. 236-56, Nussbaum, M.C. κ.ά. (1999). *Υπέρ Πατρίδος. Πατριωτισμός ή Κοσμοπολιτισμός*. Αθήνα: Scripta (Cohen, J. (εκδ.) [1996]. *For Love of Country. Debating the Limits of Patriotism*, Boston: Beacon Press).

5. Βλ. αναλυτικά Παναζόπουλου, Ν. (1986 [1945]). 'Αι Ελληνικά Κοινωνία. Προλεγόμενα εις τον αττικόν σωματειακόν δίκαιον'. Στο Κωνσταντόπουλος, Δ., Ευρυγίνης, Δ. & Βαβούκος, Κ. (επιμ.), *Αντιχάρισμα στον Νικόλαο Ι. Παναζόπουλο*, τόμ. ΙΘ' τχ. Α', 205-280. Θεσσαλονίκη: ΕΕΣΝΟΕ, του ιδίου (1986 [1953]). 'Η πώσις του Βυζαντίου ως αφετηρία αναγεννήσεως του Ελληνικού Δικαίου'. Στο *Αντιχάρισμα*, όπ.π., τόμ. ΙΘ' τχ. Γ', 3-21, του ιδίου (1986 [1958]). 'Ελλήνων συσωματώσεις κατά την Τουρκοκρατίαν'. Στο *Αντιχάρισμα*, όπ.π., τόμ. ΙΘ' τχ. Γ', 93-119, του ιδίου (1986 [1967]). 'Κοινοτικός βίος εις την Θεπταλομαγνησίαν επί Τουρκοκρατίας'. Στο *Αντιχάρισμα*, όπ.π., τόμ. ΙΘ' τχ. Γ', 349-445.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Αγγελόπουλος, Γ. (1879). *Περί Τοπικής Διοικήσεως εν Ελλάδι εν Συγκρίσει προς την εν Γαλλία και Αγγλία*. Αθήναι [s.n.].
- Βεργόπουλος, Κ. (1981). Εισαγωγή. Σε Καραβίδας, Κ.Δ., *Το Πρόβλημα της Αυτονομίας. Σοσιαλισμός και Κοινοτισμός*, XVII-XXVIII. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Bureau of Justice Statistics –BJS (1999). *Sourcebook of Criminal Justice Statistics*. Washington D.C.: US Dpt. of Justice
- Bursik, R.J. & Grasmick, H.G. (1993). *Neighborhoods and Crime. The Dimensions of Effective Community Control*. New York: Lexington Books.
- Cohen, S. (1985). *Visions of Social Control. Crime, Punishment and Classification*. Cambridge: Polity Press.
- Cohn, E.S. (1979). *Fear of Crime and Feelings of Control. Reactions to Crime in an Urban Community*. Ann Arbor, Mich.: Univ. Microfilms Internat.
- Δημητριάδης, Β. (2000). Ελλήνων Συσσωματώσεις. Σε Τιμητικό Αφιέρωμα στον Νίκο Πανταζόπουλο, *Δίκαιο, Ιστορία και Θεσμοί*, 117-124. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Etzioni, A. (1999). *Η Κοινωνία της Υπευθυνότητας. Κοινωνία και Ατομισμός*. Αθήνα: Καστανιώτης (*The New Golden Rule: Community and Morality in Democratic Society*, 1η έκδ., 1997. New York: Basic Books).
- Finestone, H. (1977). *Victims of Change. Juvenile Delinquents in American Society*. Westport, Conn.: Greenwood Press.
- Foster, J. & Hope, T. (1993). *Housing, Community and Crime. The Impact of the Priority Estates Project*. London: HMSO.
- Frehsee, D. (1998). Politische Funktionen Kommunalen Kriminalprävention. Σε Τιμητικό Τόμο για τον Günther Kaiser, Albrecht, H.-J. κ.ά. (εκδ.) *Internationale Perspektiven in Kriminologie und Strafrecht*, 739-764. Berlin: Duncker & Humblot.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control. Crime and Social Order in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.
- Habermas, J. (1981). *Theorie des Kommunikativen Handelns*, τόμ. 2, Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Hope, T. (1995). Community Crime Prevention. Σε Tonry, M. & Farrington, D.P. (εκδ.) *Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention*, 21-89. Chicago, Ill.: Univ. of Chicago Press.

- Hope, T. & Shaw, M. (εκδ.) (1998). *Communities and Crime Reduction*. London: HMSO.
- Janssen, D. (1988). 'Parallelen in Sozial- und Rechtspolitik: Ein Vergleich der Diskussion zur Selbsthilfe und zu Alternativen zum Recht'. *Zeitschrift für Rechtssoziologie* 9: 1-35.
- Kaiser, G. (1996). *Kriminologie. Ein Lehrbuch*, 3η έκδ. Heidelberg: Müller.
- Καραβίδας, Κ.Δ. (1981 [1930]). Η Δημοκρατία και η Αυτοδιοίκησης εν Ελλάδι. Σε Καραβίδας, Κ.Δ., *Το Πρόβλημα της Αυτονομίας. Σοσιαλισμός και Κοινοτισμός*, ανατύπωση, 146-150. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Καραβίδας, Κ.Δ. (1991 [1931]). *Αγροτικά. Μελέτη Συγκριτική*, 3η έκδ. Αθήνα: Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος (ανατύπωση της 1ης έκδ., Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο).
- Καρακατσούλης, Π. (2000). 'Κοινότητα-Κοινοτισμός-Κοινωνία-Κοινωνική Θεωρία: Από την Αυτονομία στην Αυτο-αναφορά'. *Επιστήμη και Κοινωνία*, 4: 1-19.
- Κοτζιάς, Ν. (1999). Η Κοινωνική Θέση του Κοινοτισμού και η Αντιπαράθεσή του με τον Νεοφιλελευθερισμό. Σε Etzioni, Α., *Η Κοινωνία της Υπευθυνότητας. Κοινωνία και Ατομισμός*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Kreissl, R. (1987). 'Die Simulation Sozialer Ordnung. Gemeindenahe Kriminalitätsbekämpfung'. *Kriminologisches Journal*, 19: 269-284.
- Krohn, M.D. (1986). 'The Web of Conformity. A Network Approach to the Explanation of Delinquent Behavior'. *Social Problems*, 33: 81-93.
- Kury, H. & Obergfell-Fuchs, J. (2002). Community Prevention in Europe. Σε Czapska, J. & Kury, H. (εκδ.) *Mit Represyjnosci Albo (czy) o Waznosci Prewencji Kryminalnej - The Myth of Repression - or: The Importance of Prevention*. Krakow: Zakamycze.
- Λαμπροπούλου, Ε. (1994). *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Λαμπροπούλου, Ε. (1999). *Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των Θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Lehne, W. (1996). Präventionsräte, Stadtteilforen, Sicherheitspartnerschaften: Die Reorganisation des Politikfeldes 'Innere Sicherheit?'. Σε Τιμητικό Τόμο για τον Fritz Sack, Trutz von Trotha (εκδ.) *Politischer Wandel, Gesellschaft und Kriminalitätsdiskurse: Beiträge zur Interdisziplinären Wissenschaftlichen Kriminologie*. Baden-Baden: Nomos.
- Λουκάκης, Π. (1984). Η Σημασία της Γειτονιάς και του Τεχνικού Κοινωνικού Εξοπλισμού μέσα από τη Διαδικασία Αστικοποίησης. Σε Τιμητικό Τόμο

- της Παντείου Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών για τη *Μνήμη Καθηγητού Ιερώνυμου Δ. Πίντου*. Αθήνα: Πάντειος Ανώτατη Σχολή Πολιτικών Επιστημών.
- Μανωλεδάκης, Ι. (2000). Η Επαναστατική Συμβολή στην Επιστήμη της Ιστορίας του Δικαίου. Σε Τιμητικό Αφιέρωμα στον Νίκο Πανταζόπουλο, *Δίκαιο, Ιστορία και Θεσμοί*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Μουζέλης, Ν. (1991). Εισαγωγή. Σε Καραβίδας, Κ.Δ., *Αγροτικά. Μελέτη Συγκριτική*, 3η έκδ., XXVIII-XXXVII (ανατύπωση από τη 2η έκδ., Αθήνα: Παπαζήσης 1978). Αθήνα: Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος.
- Newman, O. (1972). *Defensible Space. Crime Prevention Through Urban Design*. New York: Macmillan.
- Πανταζόπουλος, Ν. (1992). 'Ο Κωνσταντίνος Δ. Καραβίδας και ο Σχεδιασμός της Κοινοτικής Δημοκρατίας'. *Νέα Κοινωνιολογία*, 16: 12-26.
- Πανταζόπουλος, Ν. (1993). *Ο Ελληνικός Κοινοτισμός και η Νεοελληνική Κοινοτική Παράδοση*. Αθήνα: Παρουσία.
- Πανταζόπουλος, Ν. (1994). 'Ο Κοινοτισμός Σήμερα: Καταβολές και Προοπτικές'. *Νέα Κοινωνιολογία*, 17: 13-32.
- Παπαθανασόπουλος, Ε. (1998). 'Η Ανάπτυξη του Ιδιωτικού Τομέα στην Πρόληψη της Εγκληματικότητας'. *Ποινική Δικαιοσύνη*, 1: 355-358.
- Παπαθεοδώρου, Θ. (1999). 'Τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας. Ένα Όργανο Συμμετοχικής Αντεγκληματικής Πολιτικής'. *Ποινική Δικαιοσύνη*, 6: 602-607.
- Pease, K. (1993). Individual and Community Influences on Victimization and their Implication for Prevention. Σε Farrington, D.P. (εκδ.) *Integrating Individual and Ecological Aspects of Crime*. Stockholm: National Council for Crime Prevention.
- Podolefsky, A. & DuBow, F. (1981). *Strategies for Community Crime Prevention, Collective Response to Crime in Urban America*. Springfield, Ill.: Thomas.
- Rose, N. (2000). Tod des Sozialen? Eine Neubestimmung der Grenzen des Regierens. Σε Brockling, U., Krasman, S. & Lemke, T. (εκδ.) *Gouvernementalität der Gegenwart. Studien zur Ökonomisierung des Sozialen*. Frankfurt a.M.: Suhrkamp.
- Shaw, C.R. & McKay, H.D. (1969). *Juvenile Delinquency in Urban Areas. A Study of Rates of Delinquency in Relation to Differential Characteristics of Local Communities in American Cities* (1942). Chicago, Ill.: University of Chicago Press.

- Shearing, C.D. & Stenning, P.C. (1981). 'Modern Private Security: Its Growth and Implications'. *Crime and Justice*, 3: 193-245.
- Skogan, W.G. (1988). 'Community Organizations and Crime'. *Crime and Justice*, 10: 39-78.
- Skogan, W.G. (1990). *Disorder and Decline. Crime and the Spiral of Decay in American Neighborhoods*. New York: Free Press.
- Σπέντζας, Σ. (2000). Η Οικονομία και Κοινωνία στην Ιστορία του Δικαίου και των Θεσμών. Σε Τιμητικό Αφιέρωμα στον Νίκο Πανταζόπουλο, *Δίκαιο, Ιστορία και Θεσμοί*, 183-217. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Tageszeitung 16.7.1996, σ. 11. 'Der Pranger Kommt Wieder in Mode', Bohm, A.
- Tam, H.B. (1998). *Communitarianism. A New Agenda for Politics and Citizenship*. Houndmills κ.α.: Macmillan.
- Traxler, F. & Vobruba, G. (1987). 'Selbststeuerung als Funktionales Aquivalent zum Recht?'. *Zeitschrift für Rechtssoziologie*, 8: 3-15.
- Trojan, A. & Halves, E. (1984). Selbsthilfegruppen - Eine Alternative zu Sozialstaatlichen Leistungen? Σε Bauer, R. & Diessenbacher, H. (εκδ.) *Organisierte Nächstenliebe. Wohlfahrtsverbände und Selbsthilfe in der Krise des Sozialstaats*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- von Trotha, T. (1987). *Distanz und Nähe. Über Politik, Recht und Gesellschaft. Zwischen Selbsthilfe und Gewaltmonopol*. Tübingen: Mohr.
- Wright, E.W. & Dixon, M.C. (1977). 'Community Prevention and Treatment of Juvenile Delinquency - A Review of Evaluations'. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 14: 35-67.